

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. Каразіна

Економічний факультет
Кафедра економіки та менеджменту

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: «МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ
РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ»

Виконала здобувачка 4 курсу,
групи ЕЛ-41
Спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Освітньо-професійної програми
«Публічне управління та
адміністрування»

_____ Дарина ГРИНЕНКО
(підпис)

Керівник кваліфікаційної роботи:
кандидат економічних наук, доцент

_____ Ірина ТЕРНОВА
(підпис)

Рецензент: доктор філософії,
доцент кафедри управління та
адміністрування навчально-
наукового інституту «Каразінська
школа бізнесу» Харківського
національного університету імені
В. Н. Каразіна
ПРУС Ю. І.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Факультет _____ економічний _____
Кафедра _____ економіки та менеджменту _____
Освітньо-кваліфікаційний рівень перший (бакалаврський)
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Ганна ДОРОШЕНКО

(підпис)

«06» червня 2024 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА**

Гриненко Дарини Володимирівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Механізми управління соціально-економічним розвитком регіону»

керівник роботи Тернова Ірина Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від «09» квітня 2024 року № 2101-5/786

2. Строк подання студентом роботи «05» червня 2024 року

3. Перелік питань, які потрібно розробити: дослідити сутність механізму управління соціально-економічним розвитком регіону; вивчити стратегії, плани управління соціально-економічного розвитку Сумської області; проаналізувати поточний стан управління соціально-економічним розвитком Сумської області, показники соціально-економічного розвитку; розглянути основні показники соціально-економічного розвитку Сумської області, структуру доходів, демографічну характеристику; розробити пропозиції щодо покращення механізму управління соціально-економічного розвитку Сумської області.

4. План роботи

№ з/п	Назва етапів роботи
1	Розробка та узгодження змісту кваліфікаційної роботи бакалавра, ознайомлення з літературними джерелами за темою.
2	Робота над теоретичним розділом: дослідити теоретичні аспекти системи управління соціально-економічним розвитком регіону.
3	Доопрацювання першого розділу згідно з рекомендаціями наукового керівника. Написання другого розділу кваліфікаційної роботи: дослідження механізмів управління соціально-економічним розвитком Сумської області.
4	Доопрацювання другого розділу згідно з рекомендаціями наукового керівника. Написання вступу, висновків кваліфікаційної роботи бакалавра; оформлення списку використаних джерел. Переліку джерел.
5	Доопрацювання кваліфікаційної роботи згідно з рекомендаціями наукового керівника, подання до рецензування.
6	Подання роботи на кафедру.

5. Дата видачі завдання «04» вересня 2023 р.

Здобувач вищої освіти

_____ (підпис)

Дарина ГРИНЕНКО

Керівник роботи

_____ (підпис)

Ірина ТЕРНОВА

Гарант освітньої програми

Ганна ЗАДНЄПРОВСЬКА

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

МУСЕРР – Механізми управління соціально-економічним розвитком

СЕРР – соціально-економічний розвиток регіону

РР – регіональний розвиток

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ	8
1.1 Поняття, теоретичні підходи і механізми управління соціально-економічним розвитком регіону	8
1.2 Правове забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів: основні законодавчі акценти та управлінські механізми	22
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ	25
2.1 Аналіз проблем і викликів соціально-економічного розвитку Сумської області	25
2.2 Характеристика оновленої стратегії регіонального розвитку Сумської області	34
2.3 Напрямки удосконалення механізму соціально-економічного розвитку регіону	38
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
ДОДАТКИ	51

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність дослідження обумовлена низкою вагомих факторів, що особливо гостро постають в умовах повномасштабної війни Росії проти України. По-перше, війна завдає руйнівних ударів по інфраструктурі регіонів, руйнуючи економічні потужності, соціальні об'єкти та житловий фонд. Це зумовлює необхідність термінового розроблення та впровадження дієвих способів управління соціально-економічним розвитком, спрямованих на відновлення зруйнованого та стимулювання нового зростання. По-друге, війна призводить до значних змін в економічній та соціальній структурі регіонів. Виникають нові виклики та можливості, які потребують ретельного аналізу та адаптації механізмів управління до нових реалій. І по-третє, зростає роль регіональних органів влади у вирішенні нагальних проблем та забезпеченні життєдіяльності населення. Це вимагає підвищення їхнього управлінського потенціалу та ефективного використання наявних ресурсів.

Практична значущість бакалаврської роботи полягає в тому, що його результати можуть бути використані для обґрунтування пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням їхнього потенціалу та потреб населення.

Механізми управління соціально-економічним розвитком вивчалась рядом науковців, серед яких можна виокремити: О. Оболенського [13], В.Б. Авер'янова [5], І. А. Тернову [28], Н. Нижник [11]. О. Машкова [11], та ін.

Незважаючи на це, питання управління соціально-економічним розвитком регіонів залишається важливою сферою в умовах війни, яка потребує подальших наукових досліджень.

Об'єктом дослідження є соціально-економічні системи регіонів України.

Предметом дослідження є механізми управління соціально-економічним розвитком регіонів, включаючи їхні цілі, принципи, методи та інструменти.

Метою дослідження є визначення та обґрунтування ефективних механізмів управління соціально-економічним розвитком регіону.

Реалізація поставленої мети визначає необхідність рішення наступних завдань:

- дослідити сутність механізму управління соціально-економічним розвитком регіону;
- вивчити стратегії, плани управління соціально-економічного розвитку Сумської області;
- проаналізувати поточний стан управління соціально-економічним розвитком Сумської області, показники соціально-економічного розвитку;
- розглянути основні показники соціально-економічного розвитку Сумської області, структуру доходів, демографічну характеристику;
- розробити пропозиції щодо покращення механізму управління соціально-економічного розвитку Сумської області.

Для досягнення поставленої мети використовувались такі наукові *методи дослідження*: аналіз літературних джерел – дозволив вивчити механізми управління соціально-економічним розвитком регіонів, ознайомитися з різними теоріями та моделями; узагальнення та систематизація – допомогли систематизувати та узагальнити отримані знання, зробити з них висновки та сформулювати гіпотези дослідження, також використовувались аналітичні методи: статистичний аналіз – для обробки статистичної інформації; порівняльний аналіз – використовувався для порівняння показників соціально-економічного розвитку за минулі роки.

За результатами дослідження було взято участь у VII Міжнародній студенській конференції «Сучасні аспекти та перспективні напрямки розвитку науки», яка відбулася 24 травня 2024 р. Було опубліковано тези доповіді на тему: «Цифровізація як фактор розвитку регіонів».

Структура кваліфікаційної роботи: вступ, два розділи, висновки і пропозиції, перелік джерел, що налічує найменування. Основний зміст викладено на 42 сторінках основного тексту, робота містить 11 таблиць та 2 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

1.1 Поняття, теоретичні підходи і механізми управління соціально-економічним розвитком регіону

Управління соціально-економічним розвитком регіону є комплексним і багатогранним процесом, який вимагає ґрунтовного розуміння основ. Теорії та концепції, які описують різні аспекти цього процесу, забезпечують базу для розробки ефективних стратегій та механізмів управління. У цьому розділі ми зосередимося на аналізі ключових теоретичних підходів, які впливають на управління соціально-економічним розвитком регіонів. Кожна з теорій пропонує свої унікальні інструменти та методи, які можуть бути застосовані для досягнення сталого та збалансованого розвитку регіонів. Аналізуючи їхні основні положення та взаємозв'язки, ми зможемо глибше зрозуміти, як теоретичні знання можуть бути використані на практиці для створення ефективного МУСЕРР.

Управління соціально-економічним розвитком є набором складних взаємозв'язків. Із боку держави управління орієнтоване на досягнення цілей, які забезпечують стабільність, розвиток і добробут суспільства, тому сталий розвиток та статистична інформація також є одними з тих пунктів, на які варто опиратися при виборі механізму управління соціально-економічним розвитком регіону. Аналіз статистичних показників дає можливість прямо зрозуміти, чи є ефективним механізм управління, чи варто його змінити. Регіон, спираючись на статистичні показники, може розробити нові цільові програми та проєкти, скоригувати діяльність, роблячи механізми управління більш адаптивними до зміни умов та потреб регіону.

У контексті даної роботи, що стосується механізмів управління соціально-економічним розвитком регіону, чітке визначення таких понять як регіон, регіональна політика та регіональне управління, механізм державного управління є важливими. Відсутність однозначного визначення може призвести до невірних висновків та рекомендацій.

Регіон – територія, яка відрізняється від іншої території низкою ознак і характеризується певною цілісністю та взаємопов’язаністю її складових елементів. Також, регіон це складна система, що містить такі структурні елементи, як природне середовище, виробничу і соціальну схеми. У даній роботі поняття “регіон” буде використовуватися для позначення областей України.

Загалом, регіональна політика – це сфера управління економічним, соціальним і політичним розвитком країни в контексті її просторового та регіонального розподілу. У статті 1 розділу 1 Закону України “Про засади державної регіональної політики” наводиться таке визначення поняття державної регіональної політики: “державна регіональна політика - система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності”.

Трактувати поняття механізму державного управління можна досить широко. Варто розглянути трактування деяких авторів досліджень та публікацій. Так за О. Оболенським механізм публічного управління – «це спосіб розв’язання суперечностей явища чи процесу, послідовна реалізація дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй форм і методів управління [13].

За В. Б. Авер'яновим це «сукупність відповідних державних органів, організованих у систему для виконання цілей (завдань) державного управління відповідно до їх правового статусу, та масив правових норм, що регламентують організаційні засади та процес реалізації вказаними органами свого функціонального призначення» [5].

Також варто звернути увагу на трактування Н. Нижник та О. Машкова, які зазначають у своєму визначенні механізму державного управління додають про сукупність внутрішніх та зовнішніх чинників, цілі управління, елементи об'єкта, зв'язки, вплив на них, методи впливу, ресурси управління, потенціал [11].

Таким чином, розуміння та окреслення визначень створюють фундамент для аналізу механізмів управління соціально-економічним розвитком регіонів.

Для вдалої побудови МУСЕРР варто відзначити кілька важливих сфер, що в корені впливають на нього. Насамперед, це природна сфера, яка включає базові ресурси навколишнього середовища, погодні умови. Створене людиною – усі матеріальні та технологічні досягнення, що дозволяють ефективно використовувати природні ресурси, забезпечувати комфортні умови життя та підвищувати продуктивність праці. А також соціальна сфера – те, що впливає на якість життя, рівень освіти, здоров'я, що є основою людського капіталу, інновацій та соціальної стабільності. Управління соціально-економічним розвитком регіону звертає особливу увагу на географічну цілісність регіону, тобто на поєднання зазначених вище трьох пунктів, адже саме на їх поєднанні вибудовується специфіка регіону. Вона дозволяє враховувати унікальні умови та потреби регіону, сприяє стійкому розвитку.

Такі значні відмінності між регіонами уже створюють диспропорції, які впливають на їх подальший соціально-економічний розвиток. Так регіони, що багаті на природні ресурси, здатні розвивати видобувну промисловість і залучати інвестиції. Інший регіон, можливо, може мати менше природних ресурсів, проте вигідне географічне розташування, що дозволяє будувати йому

розвинену інфраструктуру та транспортні мережі, що сприяє розвитку торгівлі та логістики. При неправильній регіональній політиці та не ефективному управлінні такі початкові диспропорції можуть загострюватися з часом. Без ефективного управління та підтримки, багаті на ресурси регіони можуть стати економічно домінуючими, залишаючи інші регіони в менш вигідному становищі. Це може призвести до нерівномірного розподілу доходів, різного рівня життя населення, а також соціальної напруженості між регіонами. Належна регіональна політика та ефективне управління має на меті зменшення цих диспропорцій через різні заходи, такі як стимулювання інвестицій у менш розвинені регіони, розвиток інфраструктури, підтримка малого та середнього бізнесу, а також створення умов для рівного доступу до освіти і охорони здоров'я. Це дозволяє забезпечити більш рівномірний та стійкий розвиток усіх регіонів країни, зменшуючи ризик загострення соціально-економічних диспропорцій.

Саме управління соціально-економічного розвитку регіону передбачає комплекс заходів і стратегій, спрямованих на стимулювання економічного зростання, покращення якості життя населення та забезпечення стійкості розвитку, а також включає планування, реалізацію та контроль програм, проєктів та ініціатив, що враховують специфіку регіону.

Бачення держави щодо стратегії розвитку регіонів викладено в Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки (далі – Державна стратегія). Загалом, Державна стратегія визначає тенденції та основні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів. У порівнянні з підходами до формування та реалізації державної регіональної політики 2014-2020 років та підходами 2021-2027 років було змінено підходи до формування, типи проєктів, суб'єкти формування та реалізації політики, фінансування, просторового планування, міжвідомчої координації, інституційної спроможності [17]. У самих регіонах регіональні стратегії розвитку

розробляються на період дії Державна стратегії та мають відповідати положенням Державної стратегії.

Як зазначено у Державній стратегії, у 2014-2020 роках було домінування галузевого підходу, який не враховує специфіку різних типів території держави. Це передбачає організацію управлінської діяльності за окремими секторами економіки, що домінують або мають важливе значення в конкретному регіоні. Зокрема, такий підхід передбачає забезпечення цільового фінансування та державної підтримки для розвитку ключових галузей, а також стимулювання інвестицій у пріоритетній галузі. Проблема такого підходу заключається в економічній нестабільності при зосередженні розвитку лише на кількох галузях, недостатньому фінансуванні інших галузей, нерівномірному розвитку інших галузей. Не зважаючи на вдалі приклади галузевого підходу до управління економікою та регіональним розвитком Німеччини, Китаю, США, для України такий підхід є шкідливим, адже Україна при такому підході зосереджується на виготовленні сировини, а не продукції з неї. У Державній стратегії на 2021-2027 роки підходи до формування та реалізації регіональної політики змінилися на інтегрований підхід (поєднання галузевого та територіального підходу) [17]. Інтегрований підхід передбачає розвиток конкретних регіонів з урахуванням не лише ключових галузей, а й з урахуванням унікальних особливостей території та її потреб, тобто увага звертається також на загальний розвиток регіону. Перевагою такого підходу є можливість розвитку інших галузей економіки, унаслідок чого регіон стає стійким до регіональних та соціальних викликів, розробка стратегій, що передбачають та враховують взаємний вплив галузей одна на одну та суміжних територій, зменшення регіональних диспропорцій у розвитку.

Не дивлячи на визначеність підходу в Державній стратегії на 2021-2027 роки, варто розглянути загальне поле теоретичних підходів до управління соціально-економічним розвитком регіонів. Це дозволить побудувати

рекомендації щодо управління розвитком та розширить розуміння можливостей. Теоретичні підходи є основою для формування практичних механізмів, здатних забезпечити сталий розвиток регіону.

Теорії регіонального розвитку «ґрунтуються на поєднанні як переваг, так і недоліків агломерації» [27]. Впровадження цієї теорії, допоможе управлінню бути більш ефективним, підвищуючи конкурентоспроможність регіонів та забезпечувати сталий розвиток на довгострокову перспективу.

Теорія кластерів фокусується на тому, як географічна концентрація взаємозалежних підприємств та організацій у певній галузі може сприяти підвищенню конкурентоспроможності, залученню інвестицій в регіон, забезпеченню сталого розвитку та підвищенню рівня зайнятості.

Теорія агломераційних ефектів зосереджується а тому, що економічна діяльність має тенденцію концентруватися в певних географічних районах, створюючи агломерації. Це призводить до підвищення продуктивності, інновацій та економічного зростання завдяки близькості підприємств, організацій і робочої сили. Впровадження підходів теорії агломераційних ефектів в управлінні допомагає створити динамічну та стійку економіку, яка здатна ефективно реагувати на виклики та використовувати можливості для зростання та розвитку. Також застосування даної теорії здатне допомогти створити середовище для інтенсивного обміну знаннями та інноваціями.

Концепція сталого розвитку спрямована на забезпечення економічного зростання, яка не завдає шкоди навколишньому середовищу і забезпечує високий рівень життя для всіх верств населення. Ця концепція передбачає гармонійне поєднання економічних, соціальних та екологічних аспектів розвитку. Концепція сталого розвитку передбачує також можливість зростання майбутніх поколінь.

Інституційна теорія зосереджується на ролі формальних та неформальних правил, норм в практик, що впливають на економічну та

соціальну поведінку. Для управління регіоном ця теорія допомагає зрозуміти, як інституційні структури можуть сприяти або перешкоджати розвитку.

Розглянувши теорії, з допомогою яких можна ефективно та результативно управляти розвитком регіону, варто також розглянути підходи до управління. Наведені вище, теорії та концепції пропонують набір певних інструментів та ідей для створення ефективних стратегій та політик. Їх використання у рамках певного підходу здатне створити ефективні, адаптивні та комплексні стратегії. Підходи узагальнено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Підходи до управління регіональним розвитком

Підхід до управління	Характеристика підходу
Традиційний (централізований підхід)	Роль центральної влади у визначенні напрямків регіонального розвитку – значна. Основним недоліком є мало враховані місцеві та регіональні особливості, високий рівень бюрократії[3].
Децентралізований підхід	Значні повноваження та ресурси передаються на місцевий рівень – враховано місцеві потреби та умови. Роль центральної влади у визначенні напрямків регіонального розвитку зменшена. Серед недоліків є проблема з фінансуванням та координацією[2].
Партнерський підхід	Активна співпраця між державними органами, приватним сектором та суспільством, що збільшує залученість учасників співпраці та нових партнерів. Значним недоліком цього підходу є складність в організації та управлінні партнерським відносинами. Також такий підхід вимагає підвищеної уваги з боку публічного управління до партнерів та чітке розуміння їх впливу на соціально-економічні процеси.

Продовження табл. 1.1

Інноваційний підхід	Фокус на стимулюванні співпраці для створення сприятливих умов для наукових досліджень та розвитку технологій. Здатний підвищити конкурентоспроможність регіону, але пов'язаний із значними витратами на впровадження.
---------------------	---

Джерело: складено за джерелами [2], [3]

Розуміння теоретичних основ і концепцій дає необхідну базу для аналізу та застосування різних управлінських інструментів у практичній площині. На основі викладених теорій та розглянувши різні підходи до управління, можна ідентифікувати та розробити механізми, які забезпечать ефективне управління соціально-економічним розвитком регіону. Також варто детальніше розглянути конкретні складові механізму, їхні особливості, впровадження та вплив на розвиток регіону.

Класифікація механізмів публічного управління викладена в таблиці 1.2, де представлено механізм та їх складові. Сукупність цих механізмів здатна утворити єдиний комплексний механізм управління.

Таблиця 1.2 – Класифікація механізмів публічного управління

Механізми публічного управління	Складові механізму
Економічний	Банківська, грошово-валютна, інвестиційна, інноваційна, кредитна, податкова політики.
Мотиваційний	Адміністративні і соціально-економічні стимули, які спонукають посадових осіб до високоефективної роботи.
Організаційний	Об'єкти, суб'єкти публічного управління, їх цілі, завдання, функції, методи управління та організаційні структури, результати їх функціонування.

Продовження табл. 1.2

Політичний	Інструменти економічної, соціальної, фінансової, промислової політики.
Правовий	Закони, постанови, укази, а також методичні рекомендації, інструкції.

Складено за джерелом [1].

МУСЕРР – це сукупність методів, інструментів та організаційних форм, які використовуються для впливу на процес РР. Класифікація МУСЕРР наведена у табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Класифікація МУСЕРР

Тип механізму	Опис
Прямі механізми	Впливають на процес розвитку регіону безпосередньо. До них належать: державне регулювання, економічне планування, фінансування
Непрямі механізми	Впливають на процес розвитку регіону опосередковано, створюючи сприятливі умови для його розвитку. До них належать: інформаційне забезпечення, інституційне забезпечення

Джерело: складено автором

До основних МУСЕРР належать:

1. Державне регулювання: включає в себе прийняття законів, постанов, інших нормативно-правових актів, що регулюють процес РР.
2. Економічне планування: має на увазі розробку та реалізацію планів СЕРР.
3. Фінансування: включає в себе виділення бюджетних коштів на розвиток регіону, а також залучення інвестицій з різних джерел.

4. Інформаційне забезпечення: передбачає збір, обробку та аналіз інформації про стан та перспективи РР.

5. Інституційне забезпечення: передбачає створення та функціонування органів управління СЕРР.

Сама оцінка рівня соціально-економічного розвитку регіону передбачає комплексний підхід. Оцінка включає в себе економічні, соціальні, екологічні показники та розвиток інфраструктури. Порядком здійснення моніторингу державної регіональної політики визначено, що “Об’єктами моніторингу державної регіональної політики є соціально-економічні процеси і результати соціально-економічного розвитку регіонів, територіальних громад, функціональних типів територій, які описуються з використанням кількісних та якісних, статичних або динамічних параметрів.”[6]. Суб’єктами такого моніторингу є “центральні органи виконавчої влади; місцеві органи виконавчої влади; органи влади Автономної Республіки Крим; органи місцевого самоврядування” [6]. Також до здійснення цього моніторингу можуть бути залучені додаткові суб’єкти.

Розглянувши в розрізі кількох років індикатори соціально-економічного розвитку регіонів, можна зробити висновки не лише щодо результативності стратегій, механізмів розвитку, а й також щодо якості управління соціально-економічним розвитком регіонів. Індикатори можуть бути як якісними, так і кількісними. Вага деяких із них збільшується або зменшується залежно від регіону та цілей його розвитку, однак деякі індикатори мають загальний характер. Саме вони здатні загалом охарактеризувати розвиток регіону.

Одним із показників, що яскраво здатний з різних боків охарактеризувати розвиток регіону, є якість життя населення (якість житла, екологічна ситуація, культурні та рекреаційні можливості) – досить широкий та багатогранний показник. Важливими факторами якості життя населення є розвиток транспорту та інфраструктури, забезпеченість житлом (а також якість житла), показник забезпеченості житлом, доходи населення, прожитковий мінімум, рівень медичного обслуговування [4]. Також до цього

переліку варто додати бюджетні витрати на соціальні потреби. Протягом дії Державної регіональної стратегії розвитку на період до 2020 року унаслідок реформ місцевого самоврядування з 2015 року нові можливості для розвитку територіальних громад та регіонів не покращили якість життя людини незалежно від її місця проживання[28].

Процес управління якістю життя населення має три варіанти реалізації: підвищення якості управлінської діяльності у вищій та середній ланках управління, комплексний підхід до забезпечення якості життя, процеси, що формують і підвищують показники якості життя[23]. Для органів державної влади характерним є процеси, що формують і підвищують показники якості життя. Якщо розглянути процес реформ місцевого самоврядування з 2015 року, то в регіонах в Україні використовувався підхід підвищення якості управлінської діяльності не лише у вищій і середній ланках управління, а й у нижчих – на місцях, а також процеси, що формують та підвищують показники якості життя. Якщо розглянути Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки, то вона, скоріше, прокладає шлях до другого варіанту реалізації – комплексного підходу, зокрема і до забезпечення якості життя населення.

Також охарактеризовують соціально-економічний розвиток регіону такі індикатори, як економічна та соціальна згуртованість, економічна ефективність, інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця, фінансова самодостатність, розвиток малого та середнього підприємництва, ефективність ринку праці, розвиток інфраструктури, відновлювальна енергетика та енергоефективність, доступність та якість послуг у сфері освіти, доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я, соціальний захист та безпека, раціональне природокористування та якість довкілля.

Економічна та соціальна згуртованість як індикатор соціально-економічного розвитку регіону відображає рівень інтеграції, співпраці та гармонійного розвитку в межах регіону. При управлінні соціально-

економічним розвитком варто звертати особливу увагу на те, що в Україні 7 регіонів мають переважну сільськогосподарську спеціалізацію – Кіровоградська, Херсонська, Хмельницька, Вінницька, Чернігівська, Сумська та Тернопільська області – це також буде відбиватися на механізмах управління [24].

Економічна ефективність включає в себе показники індексу промислової продукції, обсяг реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу населення, індекс обсягу сільськогосподарського виробництва, обсяг виробництва продукції сільського господарства на 100 гектарів сільськогосподарських угідь, індекс будівельної продукції, обсяг виконаних будівельних робіт, індекс споживчих цін. Економічна ефективність відображає здатність регіону забезпечувати сталий економічний ріст, ефективно використовувати ресурси та покращувати якість життя населення. Також вони дають комплексне уявлення про економічну ефективність регіону, також розглядає промислову будівельну продукції, сільськогосподарське виробництво.

Інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця включають в себе індекс капітальних інвестицій, обсяг капітальних інвестицій (крім інвестицій з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення нарастаючим підсумком з початку року, темп зростання (зменшення) обсягу прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу населення нарастаючим підсумком з початку інвестування (доларів США), частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції, обсяг експорту товарів у розрахунку на одну особу (населення, доларів США). Разом ці показники надають всебічну картину інвестиційно-інноваційного розвитку та зовнішньоекономічної співпраці регіону, відображаючи його економічну привабливість, інтеграцію в світову економіку та здатність до інноваційного зростання.

Фінансова самодостатність включає в себе темп зростання (зменшення) доходів місцевих бюджетів (без трансфертів), доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу населення, капітальні видатки місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення, темп зростання (зменшення) податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків без урахування податкового боргу платників податків, які перебувають у процедурах банкрутства або щодо яких судом прийнято рішення (постанову) про зупинення провадження у справі. Цей індикатор надає інформацію про здатність місцевого/регіонального бюджету забезпечувати власні фінансові потреби без значної залежності від державних трансфертів, допомагає оцінити фінансову стабільність і самодостатність регіональних бюджетів.

Розвиток малого та середнього підприємництва включає такі показники: кількість суб'єктів середнього підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, кількість суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва) у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів середнього підприємництва (у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання, частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання. Наведені вище показники, характеризують рівень розвитку малого та середнього підприємництва в регіоні, кількість суб'єктів середнього та малого підприємництва, що свідчить про динаміку підприємницької активності та доступність умов для започаткування бізнесу, частку обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами середнього та малого підприємництва, яка демонструє внесок цих підприємств у загальний обсяг виробництва та економіку регіону. Саме ці показники допомагають оцінити економічну активність у регіоні та потенціал для зростання, сприятливість середовища для розвитку підприємництва.

Показники ефективності ринку праці надають інформацію про різні аспекти ринку праці та про функціонування ринку праці. Високий рівень продуктивності праці, низький рівень безробіття, стабільний рівень зайнятості та прийняття на роботу, індекс реальної заробітної плати, а також відсутність або низький рівень заборгованості з виплати заробітної плати можуть свідчити про ефективність ринку праці та стабільність економічного середовища для працівників та підприємств, що надає розширені можливості розвитку.

Показники розвитку інфраструктури дозволяють оцінити рівень розвитку транспортної та інформаційно-комунікаційної інфраструктури, житлового фонду в регіоні.

Показники доступності та якості послуг у сфері освіти допомагають у визначенні ефективності управління системою освіти загалом у регіону, вони відображають доступність, якість та рівень розвитку освітніх послуг, які є важливими складовими соціально-економічного розвитку регіону.

Показники доступності та якості послуг у сфері охорони здоров'я здатні показати результативність впровадження стратегій охорони здоров'я, доступність та якість медичної допомоги.

Особливо важливими в умовах війни є показники соціального захисту та безпеки. Військові конфлікти завжди супроводжуються значними людськими втратами, руйнуваннями інфраструктури та порушеннями соціальних норм, що робить життя в постраждалих регіонах небезпечним та нестабільним. Це призводить до міграції населення у більш безпечні регіони. Для мінімізації негативних наслідків міграції необхідно розробляти комплексні стратегії, спрямовані на відновлення та підтримку систем соціального захисту, забезпечення безпеки та створення умов для повернення і реінтеграції переселенців. Одним із вагомих показників є рівень охоплення соціальними послугами осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, територіальними центрами соціального обслуговування.

1.2 Правове забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів: основні законодавчі акценти та управлінські механізми

Правове забезпечення відіграє ключову роль у процесі управління соціально-економічним розвитком регіону. Правова база встановлює рамки, принципи та механізми регіонального розвитку, визначаючи правила для всіх учасників цього процесу. У цьому розділі буде розглянуто основні законодавчі акти, стратегії які регулюють соціально-економічний розвиток на національному та регіональному рівнях, та їх вплив на управління.

Закон України «Про засади державної регіональної політики», постанова Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 931 “Про затвердження Порядку розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених Стратегії і плану заходів”, Порядок здійснення моніторингу державної регіональної політики,

Також до таких законів належить Закон України «Про державно-приватне партнерство»[16], Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [18].

Для ефективного впровадження дій для розвитку регіонів необхідна чітка координація та взаємодія між різними органами державної влади. Ці органи відіграють ключову роль у формуванні державної регіональної політики, забезпечуючи її цілісність та результативність. Загалом, їх перелік наведено у Державній стратегії розвитку на 2021-2027 роки: «міністерства, інші центральні органи виконавчої влади; Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські ради; Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації; міські, селищні, сільські ради; всеукраїнські асоціації органів місцевого самоврядування; громадські об’єднання, юридичні та фізичні особи, що беруть участь у формуванні та забезпеченні реалізації

державної регіональної політики. Загальну координацію реалізації цієї Стратегії забезпечує Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку» [19].

Стратегія регіонального розвитку області приймається з метою забезпечення сталого економічного розвитку області та визначення його пріоритетних напрямків. Стратегія приймається на підставі Закону України «Про засади державної регіональної політики», Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, відповідно до статей 43, 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Стратегія регіонального розвитку області приймається у відповідності з Державною стратегією регіонального розвитку. Нині чинною є постанова Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 932, постанови Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 р. №695 «Про затвердження державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки».

Разом із регіональною стратегією розробляються плани заходів з реалізації регіональної стратегії області. Період дії планів заходів відповідають періоду дії етапу стратегії. За реалізацію стратегії регіонального розвитку відповідальними є обласні та місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Для вдалої реалізації залучаються інші суб'єкти регіонального розвитку. На рівні держави також створено Міжвідомчу координаційну комісію з питань регіонального розвитку, яка здійснює міжвідомчу координацію, підготовку пропозицій для формування і реалізації державної регіональної політики, розробку шляхів вирішення проблем, підвищення ефективності органів виконавчої влади, забезпечення узгодженості стратегій розвитку на всіх рівнях та використання позитивного досвіду інших країн для вдосконалення нормативно-правової бази [20].

Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України є важливим органом виконавчої влади, що відповідає за стратегічний розвиток регіонів та інфраструктурних проєктів. Основною метою міністерства є забезпечення збалансованого розвитку територій, підвищення рівня життя

населення та створення сприятливих умов для економічного зростання. У сфері управління соціально-економічним розвитком регіону міністерство займається розробкою та реалізацією політик, стимулюванням регіонального розвитку та зменшенням територіальної диференціації за показниками соціально-економічного розвитку, а також впровадженням механізмів, що сприяють сталому розвитку та підвищенню ефективності управління [8].

Соціально-економічний розвиток регіону - це складний і багатогранний процес, який потребує комплексного підходу до управління. Для ефективного управління соціально-економічним розвитком регіону необхідно використовувати різноманітні механізми, які ґрунтуються на різних теоретичних підходах.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

2.1 Аналіз проблем і викликів соціально-економічного розвитку Сумської області

Сумська область розташована у північно-східній частині України. У складі Сумської області 5 районів: Сумський, Конотопський, Охтирський, Роменський, Шосткинський. Чисельність постійного населення області, станом на січень 2022 року становить 1032876 осіб. Найбільше осіб проживало в Сумському районі – 433331 осіб, найменше – у Роменському – 106878 осіб[22].

Центр області – місто Суми.

Сумська область є важливим регіоном України з точки зору економічного потенціалу, ресурсної бази та стратегічного розташування. Однак, як і багато інших регіонів, вона стикається з низкою викликів, що перешкоджають її сталому розвитку. Ці виклики включають економічні дисбаланси, соціальні проблеми, недостатній рівень інвестицій, екологічні питання та безпекова проблема.

У процесі аналізу будуть розглянуті такі аспекти, як валовий регіональний продукт (ВРП), індекс ВРП, ВРП на душу населення, структура ВРП, індекс ВРП на душу населення, структура економіки, рівень безробіття, середня заробітна плата, інвестиційна активність, демографічна ситуація та рівень життя населення. Важливим елементом дослідження стане також оцінка кадрової політики, включаючи питання підготовки, залучення та утримання кваліфікованих кадрів.

Варто зазначити, що наразі виникають складнощі з оновленням матеріалів, зокрема, статистичних даних у зв'язку з військовою агресією росії проти України. На сайті Головного управління статистики у Сумській області вказано, що «оновлену інформацію буде оприлюднено після завершення

терміну для подання статистичної та фінансової звітності, встановленого Законом України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни». Наразі найновішими даними у багатьох ресурсах є дані, що датуються 2021 роком. Тому в деяких дослідженнях варто опиратися на публічні заяви державних органів або їх представників.

Спочатку варто розглянути структуру доходів Сумської області, наведену у табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Структура доходів Сумської області

Назва доходів, згідно бюджетної класифікації	2020		2021		2022		2023	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Податкові надходження:	1060705	33,3	1299236	33,68	1590735	55,63	1633517	46,97
В тому числі:	-	-	-	-	-	-	-	-
Податок на доходи, прибуток, на збільшення ринкової вартості, з доходів фізичних осіб	987425	93,09	1191144	91,68	1455013	91,47	1504704	92,11
Рентна плата за використання інших природних ресурсів	59581	5,62	93058	7,16	125741	7,9	120985	7,41
Неподаткові надходження	1263723 73	3,97	147905	3,83	144797	5,06	218236	6,27
Офіційні трансферти	1998352	62,73	2410427	62,49	1118435	39,11	1616194	46,47

Джерело: складено за [12]

Як можна побачити з табл. 2.1 основним джерелом доходів бюджету протягом проаналізованого періоду були податкові надходження, які становили від 33,3% до 55,63% загальних доходів. Найбільшу частку серед податкових надходжень протягом усіх років займав податок на доходи, прибуток, на збільшення ринкової вартості, з доходів фізичних осіб, який становив від 91,47% до 93,09% усіх податкових надходжень.

Неподаткові надходження протягом аналізованого періоду становили незначну частку загальних доходів, від 3,83% до 6,27%.

Динаміка офіційних трансфертів протягом 2020-2023 років була нестабільною: у 2020 році вони становили 62,73%, у 2021 році - 62,49%, у 2022 році - 39,11%, а у 2023 році - 46,47%.

Виконання загального фонду за доходами та видатками Сумської області наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Виконання загального фонду доходної частини бюджету, %

	2020		2021		2022		2023	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
За доходами	3185586	93,59	3857570	98,8	2859393	74,9	3478073	104,77
За видатками	3217228	89,34	3780688	92,8	2461682	61,2	3383664	86,52

Джерело: складено за [12]

У 2020 та 2021 роках спостерігалось зростання надходжень до бюджету, проте у 2022 році відбулося значне падіння (на 25,1%) через вплив війни в Україні. У 2023 році доходи знову зросли, перевищивши показники 2021 року. Дані за 2022 та 2023 роки можуть бути неповними або неточними через вплив війни в Україні.

У 2020 році найбільше видатків спрямовувалося на економічну діяльність – 27,32%, у 2021 структура змінилася, найбільше видатків спрямовано було на освіту – 32,04%, така ж тенденція спостерігалася протягом 2022 року, коли на освіту було спрямовано 38,25%, та протягом 2023 року, коли на освіту було спрямовано 31,19%

Сумська область має диверсифіковану промисловість, яка відіграє важливу роль у економіці регіону. Промисловість у Сумській області широко представлена хімічною промисловістю, переробною промисловістю, машинобудуванням та нафтовидобутком. Деякими представниками хімічної промисловості є ТОВ «Шосткинський завод «Імпульс», ТОВ «Виробниче підприємство «Полісан»», ТОВ «Гуалапак Україна», ПАТ «Сумхімпром» та інші. Переробна промисловість також широко представлена, зокрема, прикладами є ТОВ «ТУРБОМАШ», ТОВ «Група Айсберг», приватним виробничо-комерційним підприємством «Украстандарт», ТОВ «Інженерно-технічна компанія «Автоматик Груп» та інші. Найбільшими за виручкою машинобудівними компаніями Сумської області є: ТОВ «Завад Кобзаренка», АТ «Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання - інжиніринг», ТОВ «Мотордеталь-КОНОТОП». Нафтовидобувних компаній у Сумській області представлено дві, проте вони є важливими для регіону. Це Нафтогазовидобувне управління «ОХТИРКАНАФТОГАЗ» публічного акціонерного товариства «УКРНАФТА» та Качанівський газопереробний завод публічного акціонерного товариства «Укрнафта»[24].

Важливо зазначити, що війна в Україні негативно вплинула на промисловість Сумської області. Багато підприємств були зруйновані або пошкоджені, а їхня робота тимчасово зупинена. Однак, область має потенціал для відновлення та розвитку промисловості.

Агропромисловий комплекс Сумської області представлений сільським господарством та переробкою сільськогосподарської продукції [25].

Розглянемо індекс сільськогосподарської продукції у Сумській області, представлений на таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Індекси сільськогосподарської продукції у Сумській області

Рік	Господарства усіх категорій			У тому числі					
				підприємства			господарства населення		
	продукція сільського господарства	з неї		продукція сільськогосподарства	з неї		продукція сільського господарства	з неї	
		продукція рослинництва	продукція тваринництва		продукція рослинництва	продукція тваринництва		продукція рослинництва	продукція тваринництва
2020	103,9	104,6	98,8	105,3	105,7	98,3	98,3	97,7	99,1
2021	90,0	90,3	87,4	90,4	89,8	100,8	88,3	93,9	79,5
2022	94,7	97,3	74,7	95,8	96,7	81,4	90,1	101,1	69,7
2023	99,0	99,4	95,6	102,0	101,9	104,5	85,6	84,7	87,9

Джерело: складено за [25].

У цілому, за 2020-2023 роки індекси сільськогосподарської продукції в Сумській області зросли на 5,9%. ростання індексів було нерівномірним. Найбільше зростання спостерігалось у 2021 році (9,0%), а найменше - у 2022 році (0,8%). Індекси продукції тваринництва протягом 2020-2023 років були більш мінливими, ніж індекси продукції рослинництва. За 2020-2023 роки індекси продукції тваринництва в Сумській області зросли на 4,1%. Індекси продукції рослинництва протягом 2020-2023 років були більш стабільними, ніж індекси продукції тваринництва. За 2020-2023 роки індекси продукції рослинництва в Сумській області зросли на 7,5%.

Індекси продукції сільськогосподарських підприємств протягом 2020-2023 років були більш мінливими, ніж індекси продукції господарств населення. За 2020-2023 роки індекси продукції сільськогосподарських підприємств в Сумській області зросли на 5,3%. Індекси продукції господарств населення протягом 2020-2023 років були більш стабільними, ніж індекси продукції сільськогосподарських підприємств. За 2020-2023 роки індекси продукції господарств населення в Сумській області зросли на 7,2%. Важливо зазначити, що на індекси сільськогосподарської продукції впливають різні фактори, такі як ціни на сільськогосподарську продукцію, погодні умови, державна підтримка, витрати на виробництво тощо.

На індекси сільськогосподарської продукції у Сумській області протягом 2020-2023 років впливали:

- пандемія COVID-19: Пандемія COVID-19 негативно вплинула на світову економіку, в тому числі на сільське господарство. Це призвело до порушення ланцюгів постачання, зниження попиту на сільськогосподарську продукцію та падіння цін;
- війна в Україні: Війна в Україні призвела до зростання цін на енергоносії, добрива та інші сільськогосподарські інпути. Це негативно вплинуло на рентабельність сільськогосподарських підприємств;
- погодні умови: Погодні умови протягом 2020-2023 років були різними. Деякі роки були сприятливими для сільського господарства, а інші - ні. Це вплинуло на обсяги виробництва сільськогосподарської продукції та її ціни.

Демографічна характеристика. Чисельність населення Сумської області станом на 1.01.2021р. була 1053,5 тис. ос., на 1.01.2022р. – 1035,8 тис. ос. Якщо розглянути показник станом на 1.01.2020р, то кількість населення становила 1068,2 тис. ос.[10]. За аналізований період відбувається зменшення чисельності населення Сумської області, зокрема загальне скорочення чисельності населення у січні 2022 року становить 1408 осіб, із них зафіксоване міграційне скорочення 70 осіб[10]. Офіційні дані Держстату не оновлювалися з січня 2022 року, що пов'язано з війною. Скорочення населення в Сумській області відбувалося і до 2022 року, що загалом було притаманно для всієї території України. Наразі через війну в Сумській області підвищилася передчасна смертність та масштабний відтік громадян за кордон та в інші регіони України. Особливо загострюється ситуація через географічне розташування регіону.

Складним є аналіз розвитку людського капіталу. За даними Державної служби зайнятості, у 2023 році 42,3% вакансій в області потребували кваліфікованих працівників. У 2023 році рівень безробіття в Сумській області становив 7,8%, що трохи вище середнього показника по Україні (7,3%).

Середня очікувана тривалість життя в Сумській області у 2020 році становила 70,2 роки, що трохи нижче середнього показника по Україні (72,3 роки).

Постраждалою внаслідок війни є й галузь освіти. Чимало шкіл області зазнало руйнувань унаслідок атак та обстрілів. Варто зазначити, що показники, пов'язані з випускниками загальноосвітніх навчальних закладів, які складали зовнішнє незалежне оцінювання є доволі специфічним для опису в 2022 та 2023 роках. У 2021 році ЗНО проходило у звичному форматі попри COVID-19, проте у 2022 році через війну класичне ЗНО було скасовано, натомість впроваджено національний мультипредметний тест (НМТ). Упровадження НМТ було вимушеним та відбулося через повномасштабне російське вторгнення. Тест розділений на блоки за предметами, до результатів кожного блоку застосовано коефіцієнт. На сайті українського центру оцінювання якості освіти опубліковано офіційні звіти про проведення НМТ у 2022 році та у 2023 році. Вони не містять інформації про частку випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з української мови та літератури, натомість містять інформацію, що у 2022 році з кожного з блоків тесту понад 63% вступників отримували менше 160 балів за шкалою 100-200[7], у 2023 році близько 79% загальної кількості учасників НМТ за виконання субтесту з української мови (у шкалі 100-200) отримали менше 160 балів[14].

Заходи із цифровізації мають значний економічний та соціальний вплив. Вони сприяють швидкому оформленню документів на місцях, безконтактна виплата допомоги та можливість оформити документи онлайн, як от заміна водійського посвідчення, декларація, податковий звіт, значно економлять час, звільняючи його для іншої діяльності. Руйнування бюрократичних перешкод надає бізнесу можливість зосередитися на стратегії управління, маркетингу, інноваційній діяльності. Цифрові платформи, такі як «Робота» та маркетплейс фінансових можливостей, дають змогу дізнатися про діючі

програми розвитку та подати на них заявку, отримавши допомогу, консультацію. А розвиток «Допомоги» надає можливість оформити грошову компенсацію від держави повністю онлайн, маючи лише додаток Дія. Дія.Освіта надає доступ до освітніх продуктів. Міністерство цифрової трансформації на шляху до рішення цієї проблеми презентувало Стратегію розвитку сфери електронних комунікацій України на період до 2030 року[9].

Для Сумської області цифровізація є важливою складовою, адже існує можливість втрати даних через наслідки війни: обстріли, ракетні удари. Наразі в Сумській області немає втілених проєктів з цифровізації, проте основні заходи, такі як електронне урядування, розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури, цифровізація освіти, розвиток електронної комерції, цифровізація медицини все ж втілюються.

Розглянувши деякі показники та індекси, можна зробити висновки, що Сумська область володіє значним економічним потенціалом, багатими ресурсами та стратегічним розташуванням. Проте, як і багато інших регіонів, вона стикається з низкою викликів, що перешкоджають її сталому розвитку.

Сильними сторонами Сумської області є:

- диверсифікована промисловість;
- сприятливі умови для розвитку сільського господарства та переробки сільськогосподарської продукції. Це дає можливість не лише забезпечувати продовольчу безпеку регіону, але й експортувати продукцію на світовий ринок;

- можливості для впровадження цифрових проєктів.

Слабкими сторонами Сумської області є:

- зменшення чисельності населення;
- нестабільність бюджету;
- вплив війни;
- недостатній рівень інвестицій (та складнощі їх залучення);
- відкриті 42,3% вакансій;

- слабкий рівень розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури.

Війна в Україні суттєво вплинула на соціально-економічний розвиток всіх регіонів країни, ускладнивши та уповільнивши їхній прогрес. До традиційних проблем та викликів, з якими стикалися регіони, додалися нові, пов'язані з руйнуванням інфраструктури, втратою робочих місць, міграцією населення, зростанням безробіття та бідності (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Проблеми та виклики соціально-економічного розвитку Сумської області:

Проблема/Виклик	Опис	Наслідки
Прикордонне розташування	Область межує з Росією, що робить її однією з перших цілей для ворожих обстрілів	Знищення інфраструктури, загибель людей, евакуація населення
Руйнування критичної інфраструктури	Пошкодження або знищення енергооб'єктів, транспортних мереж, мостів, промислових підприємств	Перебої в постачанні товарів та послуг, погіршення умов життя населення
Масова евакуація населення	Вийзд людей з зони бойових дій та прифронтових зон	Зменшення чисельності населення, дефіцит кадрів, погіршення демографічної ситуації
Зростання безробіття	Закриття підприємств, скорочення персоналу, вимушена міграція робочої сили	Зменшення доходів населення, погіршення рівня життя, соціальна напруга
Гуманітарна криза	Нестача продовольства, води, медикаментів, одягу	Погіршення умов життя, ризик виникнення захворювань
Психологічний тиск	Постійні обстріли, страх, невизначеність	Зростання тривожності, депресії, посттравматичного стресового розладу

Вплив війни на соціально-економічний розвиток регіонів відображено на рис А.1 додатку А.

Важливо зазначити, що багато із наявних проблем загострилися та виникли внаслідок війни в Україні. Таким прикладом проблем є зменшення чисельності населення та складність залучення інвестицій.

2.2 Характеристика оновленої стратегії регіонального розвитку Сумської області

Стратегія регіонального розвитку Сумської області на 2021-2027 роки (СРР) та План заходів на 2021-2023 роки з реалізації Стратегії регіонального розвитку Сумської області на 2021-2027 роки були затверджені у 2020 році[17]. Тоді СРР була направлена на розвиток регіональної економіки на засадах смарт-спеціалізації, розвиток регіональної інфраструктури, розвиток людського капіталу. Тоді реалізація комплексу заходів суб'єктами регіонального розвитку повинна була бути спрямована на досягнення стратегічних та оперативних цілей, визначених регіональною стратегією, та забезпечити в кінцевому підсумку досягнення стратегічного бачення регіону на період до 2027 року. Проте у 2022 році розпочалася війна і, відповідно як Державна стратегія регіонального розвитку потребувала змін та корективів, відповідно до зміни проблем та загроз, викликів, цілей, так і Стратегія регіонального розвитку.

Наразі Міністерство відновлення презентувало проєкт оновленої Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки[9].

Ключовими моментами оновленої стратегії розвитку регіонів України стали:

- цифровізація: Впровадження цифрових рішень для моніторингу та оцінки регіонального розвитку;
- GiS-система: Розробка GiS-системи для моніторингу та оцінки регіонального розвитку;

- Інтеграція: Стратегії розвитку стануть основними документами для планування на регіональному та місцевому рівнях, інкорпоруючи бюджетний процес та узгоджуючи стратегічне та просторове планування;
- Співпраця: Тісна співпраця з профільним комітетом Верховної Ради для підготовки необхідних законодавчих змін.

«Наша мета — надати Стратегіям розвитку статус основного документа у процесі планування на регіональному та місцевому рівні. Саме Стратегії мають упорядкувати наявний хаос у документах, інкорпорувати в себе бюджетний процес та привести у відповідність процеси стратегічного та просторового планування.» - Олександра Азархіна, заступниця Міністра розвитку громад, територій та інфраструктури України[9].

У табл. 2.5 зібрано пріоритети оновленої Стратегії розвитку України.

Таблиця 2.5 – Пріоритети оновленої Стратегії розвитку України

Пріоритет	Опис
Створення <u>безпечних</u> та соціально-економічних умов для повернення українців	Забезпечення безпечного та сприятливого середовища для повернення людей до своїх домів, відновлення зруйнованої інфраструктури та житла, надання доступу до базових потреб.
Відновлення та розвиток інфраструктури за принципом " <u>build back better</u> "	Створення стійкої та сучасної інфраструктури, включаючи транспортну мережу, енергетику, зв'язок, нові робочі місця та стимулювання економічного зростання.
Розвиток людського капіталу та підсилення економіки	Інвестування в освіту та підготовку кадрів, підтримка підприємництва та інновацій, розвиток соціального капіталу та активної громадянської позиції.
Продовження реформи децентралізації, розвиток інституційної та фінансової спроможності громад та регіонів, розбудову багаторівневого врядування	Надання більших повноважень та ресурсів місцевим громадам, підвищення їх інституційної та фінансової спроможності, залучення громадян до прийняття рішень.
Збереження балансу екосистем та адаптації до зміни клімату	Захист довкілля та природних ресурсів, адаптація до зміни клімату та пом'якшення її наслідків, впровадження принципів сталого розвитку.
Створення системи координації секторальних та державної регіональної політик	Забезпечення узгодженості дій на різних рівнях влади, підвищення ефективності та прозорості публічного

Продовження табл. 2.5

Підвищення ефективності та прозорості публічного інвестування, удосконалення фінансових інструментів стимулювання регіонального розвитку	Залучення інвестицій у розвиток регіонів, створення сприятливого інвестиційного клімату, використання сучасних фінансових інструментів.
Побудову партнерств , розвиток міжмуніципального, міжрегіонального та транскордонного співробітництва	Налагодження партнерських відносин між державою, бізнесом та громадським сектором, обмін досвідом та кращими практиками.
Залучення громадян до прийняття рішень на державному, регіональному та місцевому рівнях	Забезпечення активної участі громадян у процесі прийняття рішень, підвищення рівня громадської свідомості та відповідальності.

Джерело: складено за [9]

Проект оновлення Державної стратегії регіонального розвитку України реалізується Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України та втілюється Abt Britain і KPMG в Україні. Презентація оновленої стратегії регіонального розвитку була проведена разом із проектом Good Governance Fund «Планування відновлення в громадах». Також підтримку виказує уряд Великої Британії (UK International Development)[9].

Стратегія регіонального розвитку Сумської області на 2021-2027 роки (СРР), затверджена у 2020 році, потребувала оновлення через повномасштабну війну, яка розпочалася у 2022 році.

Оновлена Стратегія має сприяти:

- ефективнішому та прозорішому управлінню на регіональному та місцевому рівнях;
- кращій координації дій між різними рівнями влади;
- структурованому та збалансованому розвитку регіонів України;
- підвищенню рівня життя громадян.

Оновлення Стратегії регіонального розвитку Сумської області та реалізація нового Плану заходів на 2024-2027 роки мають призвести до, зазначених нижче, очікуваних результатів:

1. Покращення якості життя населення: Зростання рівня доходів, доступність якісної освіти та охорони здоров'я, розвиток соціальної інфраструктури, підвищення рівня безпеки та комфорту життя.

2. Стимулювання економічного зростання: Створення нових робочих місць, розвиток нових галузей економіки, збільшення інвестицій, зростання ВВП.

3. Відновлення та розвиток інфраструктури: Сучасна транспортна мережа, надійна енергетика, доступ до високошвидкісного Інтернету, екологічно чиста інфраструктура.

4. Економічна та соціальна згуртованість: Збалансований розвиток міських та сільських територій, зниження рівня бідності, посилення соціальної відповідальності бізнесу.

5. Екологічна стійкість: Збереження довкілля, раціональне використання природних ресурсів, адаптація до зміни клімату.

6. Підвищення ефективності управління: Прозоре та підзвітне управління, залучення громадян до прийняття рішень, використання сучасних технологій управління.

7. Розвиток цифрових технологій: Цифровізація всіх сфер життя, доступ до онлайн-послуг, електронна демократія.

8. Розширення міжнародної співпраці: Залучення іноземних інвестицій, участь у міжнародних проектах, обмін досвідом з іншими країнами.

9. Оновлена Стратегія знаходиться на стадії розробки і її остаточний текст може бути змінений після консультацій з громадськістю та експертами. Оновлена Стратегія буде реалізовуватися Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України за підтримки уряду Великої Британії.

2.3 Напрямки удосконалення механізму соціально-економічного розвитку регіону

Повномасштабна війна, яка розпочалася в 2022 році, суттєво змінила контекст розвитку Сумської області. Це робить вдосконалення Стратегії регіонального розвитку та складання нового Плану заходів на 2024-2027 роки не лише важливим, але й необхідним кроком. Оновлена стратегія має чітко враховувати нові виклики та можливості, що з'явилися внаслідок війни. Також варто звернути увагу на складання Плану заходів на 2024-2027 роки з реалізації Стратегії регіонального розвитку Сумської області на 2021-2027 роки. Складові механізмів управління соціально-економічним розвитком регіону наведено у додатку Б. Порівняльний аналіз механізмів управління соціально-економічним розвитком регіонів до та під час війни відображено у табл. 2.6.

Таблиця 2.6. – Порівняльний аналіз механізмів управління соціально-економічним розвитком регіонів до та під час війни

Механізм управління	До війни	Під час війни
Цілі та пріоритети	Економічне зростання, підвищення рівня життя, розвиток людського капіталу	Відновлення зруйнованої інфраструктури, забезпечення соціальної захищеності населення, підтримка психологічного здоров'я
Інструменти та механізми державного регулювання	Фінансова підтримка, податкові стимули, цільові програми, адміністративно-регуляторні заходи	Програми відновлення, соціальні програми, психологічна підтримка

Продовження табл. 2.6

Роль інвестицій та інновацій	Стимулювання інвестицій, розвиток інноваційної інфраструктури, підтримка освіти та науки	Відновлення пошкодженої інфраструктури, підтримка малого та середнього бізнесу, розвиток інноваційних технологій
Управління людським капіталом	Розвиток освіти та навичок, підтримка здоров'я населення, стимулювання міграції та мобільності робочої сили, боротьба з безробіттям	Підтримка переселенців, реабілітація людей, які постраждали від війни, перекваліфікація
Забезпечення соціальної захищеності	Доступ до якісної освіти та медичної допомоги, виплата пенсій та соціальних допомог, захист прав людей з інвалідністю, боротьба з бідністю, доступ до справедливого правосуддя, захист прав та свобод людини	Підтримка переселенців, надання допомоги людям, які постраждали від війни, підтримка ветеранів війни

Джерело: складено автором

Як бачимо, війна в Україні негативно вплинула на соціально-економічний розвиток Сумської області. Проте, це також створює нові можливості для розвитку регіону.

Реалізація рекомендацій, викладених у табл. 2.7 допоможе Сумській області подолати наслідки війни та стати на шлях збалансованого та сталого розвитку.

Таблиця 2.7 – Рекомендації щодо подолання наслідків війни та напрямки збалансованого та сталого розвитку

Напрямок	Рекомендації
1. Удосконалення нормативно-правової бази управління соціально-економічним розвитком регіону	- Прийняття нових законів та внесення змін до чинних, які б враховували особливості розвитку регіонів в умовах воєнних дій. - Розробка та прийняття стратегій та програм соціально-економічного розвитку регіонів на короткостроковий та довгостроковий періоди. - Спрощення процедур отримання дозволів та ліцензій на ведення бізнесу. - Запровадження механізмів державної підтримки постраждалого від війни бізнесу. - Забезпечення прозорості та підзвітності влади у процесі прийняття управлінських рішень.
2. Підвищення ефективності державної підтримки регіонального розвитку	- Фінансування цільових програм розвитку регіону. - Надання податкових пільг та інших стимулів для інвесторів. - Реалізація програм підтримки безробітних та переселенців. - Розвиток транспортної та енергетичної інфраструктури регіону. - Підтримка розвитку науки та освіти в регіоні.
3. Стимулювання інвестиційної діяльності та розвитку підприємництва в регіонах	- Створення сприятливого інвестиційного клімату. - Запровадження податкових та інших стимулів для інвесторів. - Розвиток інфраструктури регіону. - Підтримка розвитку малого та середнього бізнесу. - Підготовка кваліфікованих кадрів для підприємств.
4. Розвиток людського капіталу та соціальної інфраструктури регіону	- Забезпечення доступу до якісної освіти та медичної допомоги. - Підтримка розвитку науки та інновацій. - Розвиток культури та спорту. - Захист прав та соціальна підтримка вразливих груп населення.
5. Забезпечення збалансованого та сталого розвитку регіону	- Відновлення та модернізація інфраструктури регіону. - Енергоефективність та збереження енергії. - Захист довкілля. - Збалансований розвиток сільського господарства. - Збереження культурної спадщини регіону.

Джерело: складено автором

Напрямки вдосконалення включають:

1. Покращення якості життя населення:
 - реалізація заходів, спрямованих на підвищення якості надання послуг у сфері освіти та охорони здоров'я;
 - розвиток соціального капіталу та активної громадянської позиції: залучення громадян до процесу прийняття рішень на місцевому рівні, підвищення рівня обізнаності та активності громадян щодо важливих соціальних та економічних питань, створення сприятливого середовища для розвитку волонтерства та благодійності.
2. Стимулювання економічного зростання:
 - підтримка малого та середнього бізнесу,
 - залучення інвестицій у регіон,
 - розвиток інноваційної діяльності та підприємництва.
3. Розвиток інфраструктури:
 - відновлення та розвиток транспортної мережі,
 - удосконалення енергетичної інфраструктури та зв'язку,
 - забезпечення доступу до нових робочих місць.
4. Економічна та соціальна згуртованість:
 - підвищення рівня інтеграції та співпраці між різними секторами економіки,
 - забезпечення гармонійного розвитку регіону.
5. Екологічна стійкість та раціональне природокористування:
 - захист довкілля та раціональне використання природних ресурсів,
 - адаптація до зміни клімату та впровадження принципів сталого розвитку.
6. Інституційна та фінансова спроможність:
 - підвищення ефективності управлінської діяльності на місцевому рівні,

- розвиток фінансових інструментів для стимулювання регіонального розвитку.

7. Цифровізація та сучасні технології:

- упровадження цифрових рішень для моніторингу та оцінки регіонального розвитку,

- впровадження GIS-систем для ефективного управління.

8. Міжрегіональна та транскордонна співпраця:

- розвиток партнерських відносин між державою, бізнесом та громадським сектором,

- обмін досвідом та кращими практиками на регіональному та міжнародному рівнях.

Рекомендації щодо сільського господарства:

- Уряду України слід вжити заходів для підтримки сільськогосподарських підприємств, які постраждали від пандемії COVID-19 та війни в Україні;

- слід диверсифікувати ринки збуту сільськогосподарської продукції, щоб зменшити залежність від одного ринку;

- слід впроваджувати нові технології та методи виробництва, щоб підвищити рентабельність сільськогосподарських підприємств;

- стимулювання розвитку переробних підприємств: Створення нових та модернізація діючих підприємств з переробки сільськогосподарської продукції, що додасть їй вартості та зменшить залежність від експорту сировини.

- підтримка органічного землеробства: Розвиток органічного землеробства, яке є більш екологічним та відповідає сучасним трендам споживання.

- впровадження інноваційних технологій: Заохочення використання нових технологій у сільському господарстві, таких як точне землеробство,

штучний інтелект та роботизація, що може підвищити продуктивність та рентабельність.

Варто також зазначити, що наразі варто саме поглибити підтримку малого та середнього бізнесу, адже наразі для бізнесу спрощено адміністративні процедури ведення бізнесу, створено сприятливе податкове середовище. Проте варто також поглиблювати цю підтримку, що може включати:

- надання доступного фінансування: Розширення програм кредитування та грантової підтримки для малого та середнього бізнесу;
- покращення доступу до ринків: Допомога підприємцям у виході на нові ринки збуту, як внутрішні, так і зовнішні;
- спрощення регуляторного середовища: Зменшення адміністративного тиску на бізнес, скасування застарілих норм та регуляторів.
- розвиток бізнес-інфраструктури: Створення нових коворкінгів, бізнес-інкубаторів та інших платформ для підтримки підприємців.

Важливо забезпечити активну участь громадян у процесі оновлення Стратегії регіонального розвитку. Це можна зробити за допомогою:

- проведення публічних обговорень та консультацій;
- створення онлайн-платформ для збору пропозицій та ідей;
- залучення представників громадських організацій, експертів та науковців.

Окрім восьми основних напрямків, визначених у тексті, доцільно розглянути й інші:

Підтримка внутрішньо переміщених осіб: створення умов для інтеграції ВПО в життя громади, забезпечення їх доступом до освіти, охорони здоров'я, житла та роботи.

Відновлення пошкодженої інфраструктури: швидке та якісне відновлення зруйнованих доріг, мостів, будівель, шкіл, лікарень та інших об'єктів інфраструктури.

Підтримка обороноздатності: розвиток співпраці з військовими та правоохоронними органами, посилення кібербезпеки, забезпечення готовності до нових викликів.

Збереження культурної спадщини: захист історичних пам'яток та культурних цінностей, пошкоджених або зруйнованих внаслідок війни.

Психологічна підтримка населення: надання психологічної допомоги людям, які постраждали від війни, втратили близьких або були змушені залишити свої домівки

Узагальнені рекомендації щодо розробки МУСЕРР Сумської області наведені у табл. 2.8.

Таблиця 2.8 – Рекомендації щодо розробки механізмів управління соціально-економічним розвитком Сумської області

Рекомендація	Опис
<i>Зосередити зусилля на відновленні зруйнованої інфраструктури: житлових будинків, доріг, мостів, шкіл, лікарень, енергооб'єктів.</i>	Відновлення інфраструктури є ключовою умовою для повернення людей до Сумської області та відновлення економічної активності.
<i>Створити умови для повернення евакуйованого населення: надати їм житло, роботу, соціальну підтримку.</i>	Повернення евакуйованого населення допоможе відновити людський капітал регіону та стимулювати розвиток економіки.
<i>Надати гуманітарну допомогу населенню: забезпечити людей продовольством, водою, медикаментами, одягом.</i>	Гуманітарна допомога допоможе людям пережити важкий період та відновити свої сили.
<i>Надати психологічну допомогу населенню: допомогти людям впоратися з наслідками психологічної травми, пережитої під час війни.</i>	Психологічна допомога допоможе людям адаптуватися до нових умов життя та подолати посттравматичний стресовий розлад.

Продовження табл. 2.8

<i>Стимулювати розвиток економіки:</i> створити сприятливі умови для інвестицій, розвитку малого та середнього бізнесу.	Розвиток економіки допоможе створити нові робочі місця, підвищити рівень життя населення та зробити регіон більш стійким до майбутніх викликів.
<i>Залучити до розробки та реалізації механізмів управління соціально-економічним розвитком регіону всіх зацікавлених сторін:</i> представників влади, бізнесу, громадських організацій, науки, жителів регіону.	Співпраця всіх зацікавлених сторін допоможе розробити та реалізувати механізми управління, які відповідають потребам і очікуванням населення.
<i>Забезпечити прозорість та підзвітність у процесі прийняття управлінських рішень:</i> регулярно інформувати населення про хід реалізації механізмів управління соціально-економічним розвитком регіону.	Прозорість та підзвітність допоможуть підвищити довіру населення до влади та стимулювати активну участь людей у розвитку регіону.

Джерело: складено автором

Реалізація рекомендацій, викладених у цьому підрозділі, буде сприяти:

- відновленню зруйнованої інфраструктури Сумської області.
- покращенню інвестиційного клімату та розвитку підприємництва в регіоні.
- підвищенню рівня життя населення.
- забезпеченню збалансованого та сталого розвитку регіону.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження було досягнуто поставленої мети – досліджено сутність механізму управління соціально-економічним розвитком регіону, вивчено стратегії, плани управління соціально-економічного розвитку Сумської області, проаналізовано поточний стан управління соціально-економічним розвитком Сумської області, показники соціально-економічного розвитку, розглянуто основні показники соціально-економічного розвитку Сумської області, структуру доходів, демографічну характеристику, розроблено пропозиції щодо покращення механізму управління соціально-економічного розвитку Сумської області.

Дослідження сутності механізму управління соціально-економічним розвитком регіону. Це включало вивчення теоретичних основ управління регіональним розвитком, а також аналіз різних моделей та підходів до управління.

Вивчення стратегії, планів управління соціально-економічного розвитку Сумської області. Було проаналізовано ключові цілі, завдання та пріоритети розвитку регіону, визначені в цих документах.

Проаналізовано поточний стан управління соціально-економічним розвитком Сумської області. Це включало оцінку ефективності діючих механізмів управління, а також виявлення проблем та недоліків у цій сфері.

Розглянуто основні показники соціально-економічного розвитку Сумської області. Було проаналізовано динаміку основних соціально-економічних показників регіону, таких як ВВП, рівень доходу населення, інвестиції, безробіття, рівень бідності тощо.

Розроблено пропозиції щодо покращення механізму управління соціально-економічним розвитком Сумської області. Ці пропозиції ґрунтуються на результатах проведеного дослідження та враховують сучасні тенденції та виклики розвитку регіонів.

Основні висновки дослідження:

- механізм управління соціально-економічним розвитком регіону є складною системою, яка включає різні елементи: цілі, завдання, принципи, методи, інструменти, суб'єкти та об'єкти управління;
- ефективність управління соціально-економічним розвитком регіону залежить від чіткого визначення цілей та завдань розвитку, а також від наявності дієвих механізмів їх реалізації;
- важливу роль у розвитку регіону відіграють стратегії та плани управління соціально-економічним розвитком. Ці документи мають ґрунтуватися на глибокому аналізі поточної ситуації та перспектив розвитку регіону.

Для покращення механізму управління соціально-економічним розвитком Сумської області необхідно: підвищити ефективність використання бюджетних коштів, поліпшити інвестиційний клімат у регіоні, створити сприятливі умови для розвитку малого та середнього бізнесу, розвивати інфраструктуру регіону, підвищити рівень кваліфікації трудових ресурсів, зберегти довкілля та раціонально використовувати природні ресурси.

Реалізація цих пропозицій дозволить Сумській області стати більш розвинутим та конкурентоспроможним регіоном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Rodríguez-Pose A., Muštra V. The economic returns of decentralisation: government quality and the role of space. Environment and planning A: economy and space. 2022. URL: <https://doi.org/10.1177/0308518x221118913>.
2. Johannes Jäger, Bettina Köhler. Theoretical approaches to regional governance. Working paper series by the university of applied sciences bfi vienna. 2007. No. 51. P. 5–7. URL: https://www.researchgate.net/publication/242365531_Theoretical_Approaches_to_Regional_Governance.
3. Kagan J. What is quality of life? Why it's important and how to improve it. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/q/quality-of-life.asp>.
4. Ащепанський Е. В. Форми та методи управління соціально-економічним розвитком: теоретичний аспект. Університетські наукові записки. 2009. № 3. С. 273–279. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2009_3_51.
5. Авер'янов В. Б. Державне управління в Україні : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 432 с.
6. Деякі питання проведення моніторингу та оцінювання державної регіональної політики : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Перелік, Форма типового документа, Інформація, Звіт від 15.03.2024 № 305 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/305-2024-%D0%BF>.
7. Звіт про результати національного мультимедійного тесту у 2022 році. 108 с. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Zvit_NMT_2022.pdf.
8. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/content/hto-mi-e.html>.
9. Міністерство відновлення презентувало проєкт оновленої Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Міністерство інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/news/35052.html>.
10. Населення: формування приросту (скорочення) чисельності населення по регіонах у січні 2022 року. Державна служба статистики України. URL: http://db.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/news/op_form.asp.

11. Нижник Н. Р., Машков О. А. Системний підхід в організації державного управління : навчальний посібник; за загл. ред. Н.Р. Нижник. К.: УАДУ, 1998. С. 37-49
12. Обласний бюджет Сумської області. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget?id=2600000000>.
13. Опорний конспект лекцій з навчальної дисципліни «Публічне управління»: навчальний посібник. О.Ю. Оболенський, С.О. Борисевич, С.М. Коник. Київ : НАДУ, 2018. 76 с.
14. Офіційний звіт про результати НМТ у 2023 році. Український центр оцінювання якості освіти. 115 с. URL: <https://testportal.gov.ua/ofzvit/>.
15. Пріоритети розвитку переробки сільськогосподарської продукції в умовах потенційних загроз блокування українських портів. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/priorytety-rozvytku-pererobky-silskohospodarskoyi-produktsiyi-v-umovakh>.
16. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2404-17>.
17. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України; Стратегія від 05.08.2020 № 695 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/695-2020-%D0%BF>.
18. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-%D0%B2%D1%80>
19. Про утворення Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку : Постанова Кабінету Міністрів України; Склад колегіального органу, Положення від 16.09.2015 № 714 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/714-2015-%D0%BF>.
20. Про утворення Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку : Постанова Кабінету Міністрів України; Склад колегіального органу, Положення від 16.09.2015 № 714 // База даних

«Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/714-2015-%D0%BF>

1. 21. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України України від 30.09.2019 р. №722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> (дата звернення: 07.05.2024).

22. Райони: чисельність населення по районах Сумської області. Головне управління статистики Сумської області. URL: <http://sumy.ukrstat.gov.ua/?menu=99&level=3>.

23. Атаманчук П. П. Реалізація управління підвищенням якості життя населення. Actual tendencies of development science and practice, м. Рим. 2021. С. 195–197. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/8739/1/15.pdf#page=196>.

24. Рішення обласної ради 8 скликання. Сумська обласна рада. URL: <https://sorada.gov.ua/dokumenty-oblrady/rishennja-oblasnoji-rady/8-sklykannja/category/272-rishennja-16-sesiji-04042023.html>.

25. Сільське господарство в Сумській області аналіз ніші | YouControl Market. Каталог компаній України | YC.Market. URL: <https://catalog.youcontrol.market/silske-hospodarstvo/sumska-oblast>.

26. Стратегія регіонального розвитку Сумської області на 2021 - 2027 роки. Департамент міжнародного співробітництва та економічного розвитку. URL: <https://gue.sm.gov.ua/index.php/uk/strategiya-regionalnogo-rozvitku-sumskoj-oblasti-na-period-z-2021-do-2027>.

27. Кірдіна О. Г., Долуда О. О. Теорії економічного розвитку регіонів. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2023. № 83. С. 115–122. URL: <https://doi.org/10.18664/btie.83.300423>.

28. Тернова І. А. Оцінка рівня соціального та економічного розвитку України в умовах глобалізації. Соціальна економіка. Харків, 2017. №2. Вип. 54 (2). С. 62-71.

29. Цілі сталого розвитку. Дія.Бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/handbook/sustainable-development-goals/cili-stalogo-rozvitku>

ДОДАТКИ

ВПЛИВ ВІЙНИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ

Прямі фактори впливу	Непрямі фактори впливу
масова міграція населення за межі країни, що призводить до зниження чисельності населення та рівня народжуваності	політична нестабільність: призводить до невизначеності серед інвесторів
внутрішня міграція, яка призводить до додатково тиску на інфраструктуру та соціальні та медичні послуги приймаючих регіонів	сприйняття держави як не дуже надійного партнера для інвестицій: корупція та широке озвучення цієї проблеми людьми, посилення державного втручання в економіку
зміна демографічної структури: зростання частки літніх людей у регіонах, звідки виїжджає молодь	високий рівень інфляції
зниження чисельності населення	недостатній розвиток ринкової інфраструктури для інвесторів
зниження функціонування аграрного сектора: загроза під час посівної кампанії, блокування експорту аграрної продукції, ускладнення логістики, збільшення цін на світовому ринку, подорожчання пального, замінованість полів, знищення сільськогосподарської техніки та інфраструктури	зниження рівня життя
порушення фізичної доступності продовольства – порушення продовольчого забезпечення на тимчасово окупованих територіях чи на територіях, де ведуться бойові дії: складнощі доступу до якісних продуктів та в достатній кількості	матеріальна незабезпеченість населення: зростання кількості інвалідності та потреби в соціальному захисті для постраждалих внаслідок бойових дій та супутніх обставин, втрата роботи на засобів до існування
зниження самозабезпеченості продовольством та продовольчої незалежності: знищення врожаю та запасів унаслідок бойових дій чи обстрілів, порушення ланцюгів постачання та створення доданої вартості, зменшення площ для вирощування аграрної продукції	погіршення фінансової стійкості
відчуження від політичних процесів та відсутність можливості впливати на державні рішення	збільшення навантаження категорії людей, яких необхідно підтримувати: ВПО, громадяни похилого віку, що виїхали та не виїхали на відносно безпечні території, діти
відтік кваліфікованої робочої сили	руйнування соціальної інфраструктури міст та сіл, нестача коштів на відновлення
негативний психологічний вплив на переселенців: внутрішня тривога, стрес, ПТСР, депресія, складнощі у сімейних відносинах, негативний емоційний стан дітей	вибуття з районів молоді та вплив на робочу силу Європи та підвищення заходів для соціальної адаптації та інтеграції молоді – Еразмус+
додаткове фінансове навантаження на систему соціального страхування: дефіцит коштів у фондах соціального страхування	потреба в зміні цілей, завдань розвитку на всіх рівнях та в усіх сферах, у перегляді політики
окупація та/або обмеження транспортної інфраструктури (дороги, порти, залізничні шляхи, аеропорти)	зниження економічного потенціалу регіонів: відтік спеціалістів та працездатного населення
руйнування підприємств	-
а територіях здебільшого працюють на повну силу лише ті сектори економіки, які забезпечують базові потреби громадян	-
зростання бідності: втрата робочих місць і зниження доходів населення, вимушене переміщення, зниження рівня державної підтримки, зростання цін, соціальна нестабільність	-
Узагальнені наслідки факторів прямих та непрямих факторів впливу на соціально-економічний розвиток регіонів: демографічні зміни: зменшення чисельності та старіння населення, відтік працездатного населення та молоді; економічні зміни: падіння ВВП та економічного потенціалу, руйнування аграрного сектора та інших ключових галузей, уповільнення економічного розвитку; соціальні зміни: погіршення якості життя, зниження рівня життя, деградація людського капіталу; зниження інвестиційної привабливості	

